

Piotr Kantorowski¹

WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa

MOŻLIWOŚĆ ZASTOSOWANIA SKARGI PAULIAŃSKIEJ DO PODZIAŁU SPÓŁKI KAPITAŁOWEJ – WYBRANE ZAGADNIENIA

ABSTRACT

Possibility of applying Actio pauliana to the division of a capital company – selected issues

The topic of this article is the possibility of applying Actio pauliana to the division of a company with particular emphasis on the division by separation in the context of the findings of the judgment of the European Court of Justice of January 30, 2020, case file no. C-394/18. Per that judgement, the remedies provided in the sixth directive constitute only the required minimal level of protection that should be provided to the creditors of a divided company. However, that protection does not preclude the existence of a more extensive protection under national law, such as the rules concerning Actio pauliana. The article provides an answer to the question whether the Polish law regulations allow for granting this form of legal protection to the creditors of a divided company, and

¹ Radca prawny, ukończył seminarium doktoranckie w katedrze Prawa Gospodarczego, WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa.

if it does, then in what way the claim should be formulated and which particular legal actions should be contested.

Keywords: division by separation, Actio pauliana, harm to creditors, resolutions

Słowa kluczowe: podział przez wydzielenie, skarga pauliańska, pokrzywdzenie wierzycieli, uchwały

Procedura podziałowa budziła i w dalszym ciągu budzi kontrowersje w kontekście odpowiedzialności spółki dzielonej i spółek przejmujących lub nowo zawiązanych za zobowiązania spółki dzielonej. Trzeba wskazać, że ustawodawca, widząc ten problem, znowelizował regulację Kodeksu spółek handlowych, która powyższego dotyczyła². Zmiana ta jednakże nie rozwiązuje wszystkich problemów. W szczególności newralgiczna pozostaje sytuacja w przypadku podziału przez wydzielenie w zakresie wierzycieli spółki dzielonej. Otóż, tak jak nowe brzmienie artykułu 546 § 1 Kodeksu spółek handlowych rozwiewa wątpliwości, czy w zakresie wierzytelności przeniesionych na spółkę nowo zawiązaną lub przejmującą odpowiada za nie także spółka dzielona, tak brak jest regulacji, która mówiłaby o odpowiedzialności spółek nowo zawiązanych lub przejmujących za zobowiązania spółki dzielonej.

Podział przez wydzielenie a odpowiedzialność między spółką dzieloną a spółkami nowo zawiązanymi i przejmującymi

Kwestia ta jest szczególnie istotna, ponieważ – jak wskazuje się w orzecznictwie³ – istota podziału dokonywanego przez przeniesienie części majątku spółki dzielonej na istniejącą spółkę lub na spółkę nowo zawiązaną (podział przez wydzielenie) polega na restrukturyzacji spółki dzielonej

2 P. Kantorowski, *Podział przez wydzielenie a odpowiedzialność między spółkami biorącymi w nim udział – wybrane zagadnienia*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” nr 3 (24)/2020.

3 Wyrok Sądu Najwyższego z 24 października 2012 r., III CSK 18/12, LEX nr 1375408.

ze względów podmiotowych lub przedmiotowych, ale w sposób dowolny, pozostawiony uznaniu akcjonariuszy. Co do zobowiązań, rozumianych jako długi, stwierdzić należy, że treść art. 531 § 1 Kodeksu spółek handlowych nie pozwala na przyjęcie, że na jego podstawie spółka przejmująca jedynie przystępuje do długu, który nadal ciąży na spółce dzielonej (przejęcie kumulatywne). Sformułowanie „wstępują w prawa i obowiązki”, zgodnie z leksykalnym znaczeniem, oznacza wejście w czyjeś miejsce, następstwo prawne przejemcy w aktywną i pasywną stronę stosunku zobowiązaniowego, zastąpienie kogoś, zatem odpowiada konstrukcji prawa cywilnego polegającej na zwalnianym przejęciu długu. Innymi słowy, z chwilą przeniesienia aktywów czy pasywów na spółkę nowo zawiązaną lub przejmującą spółka dzielona przestaje być beneficjentem tak przeniesionych praw i obowiązków. Jak wskazuje się natomiast w literaturze przedmiotu, regulacja ta ma zabezpieczać wierzycieli. Podnosi się, że art. 546 Kodeksu spółek handlowych [...] ma przeciwdziałać tworzeniu centrum zysków i centrum strat, jakie mogłyby powstać po podziale⁴.

Trzeba wskazać, że w przypadku odpowiedzialności spółek nowo zawiązanych i przejmujących brak jest wyraźnego uregulowania, które wprowadzałoby ją odnośnie do zobowiązań pozostawionych na spółce dzielonej. W szczególności podstawy do przyjęcia takiej odpowiedzialności nie daje także znowelizowany art. 546 § 1 Kodeksu spółek handlowych, gdyż mowa w nim o zobowiązaniach przypisanych w planie podziału spółce przejmującej lub spółce nowo zawiązanej, za które odpowiedzialność solidarną ponosić mają spółka dzielona oraz pozostałe spółki, na które został przeniesiony majątek spółki dzielonej.

Ochrona wierzycieli spółki dzielonej na etapie podziału przewidziana w Kodeksie spółek handlowych

Winno się natomiast zauważyć, że zupełnie realna jest sytuacja, w której zobowiązania spółki dzielonej zostaną w przeważającej części pozostawione

⁴ A. Kidyba [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 301–633 Kodeksu spółek handlowych*, Gdańsk 2020, art. 546, LEX/el.

na tej spółce, gdy jej majątek zostanie przeniesiony na spółki przejmujące lub spółki nowo zawiązane. W Kodeksie spółek handlowych możliwość ochrony wierzycieli spółki dzielonej przez wydzielenie ograniczałaby się w tym przypadku do przepisu art. 456 § 2 Kodeksu spółek handlowych. Przepis ten stanowi, że wierzyciele spółki dzielonej oraz spółki przejmującej, którzy zgłosili swoje roszczenia w okresie między dniem ogłoszenia planu podziału a dniem ogłoszenia podziału i uprawdopodobnili, że ich zaspokojenie jest zagrożone przez podział, mogą żądać, aby sąd właściwy według siedziby odpowiednio spółki dzielonej albo spółki przejmującej udzielił im stosownego zabezpieczenia ich roszczeń, jeżeli zabezpieczenie takie nie zostało ustanowione przez spółkę uczestniczącą w podziale. Ze względu jednak na bardzo krótki czas na zastosowanie tego mechanizmu ochrony, a w szczególności zważywszy na fakt, iż realnie zainteresowani mogą o procedurze podziału dowiedzieć się dopiero po jej zakończeniu, sytuacja wierzycieli nie może być uznana za w pełni zabezpieczoną. W praktyce rozważa się więc możliwość wykorzystania innych środków ochrony prawnej.

Zastosowanie skargi pauliańskiej do podziału przez wydzielenie na tle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości

Przed dylematem możliwości zastosowania jednego z takich środków, a mianowicie skargi pauliańskiej, stanął jakiś czas temu sąd apelacyjny w Neapolu – Corte d'Appello di Napoli. Efektem powyższego było wydanie przez Trybunał Sprawiedliwości na podstawie art. 267 TFUE orzeczenia w trybie prejudycjalnym⁵. W wyroku z 30 stycznia 2020 r. Trybunał Sprawiedliwości wskazał, że artykuł 12 szóstej dyrektywy Rady 82/891/WE z 17 grudnia 1982 r. wydanej na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g) traktatu, dotyczący podziału spółek akcyjnych (Dz.Urz. UE L z 1982 r., nr 378, s. 47), zmienionej dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2007/63/WE z 13 listopada 2007 r. (Dz.Urz. UE L z 2007 r., nr 300, s. 47) w związku z art. 21 i 22 teże dyrektywy 82/891

⁵ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 30 stycznia 2020 r., C-394/18, Legalis 2278394.

należy interpretować w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie temu, by po przeprowadzeniu podziału wierzyciele spółki dzielonej, których prawa powstały przed tym podziałem i którzy nie skorzystali z instrumentów ochrony wierzycieli przewidzianych w przepisach krajowych na mocy rzeczonoego art. 12, mogli wnieść skargę pauliańską w celu uzyskania stwierdzenia, że ów podział jest w stosunku do nich bezskuteczny i w celu wytoczenia powództw egzekucyjnych lub zabezpieczających dotyczących składników majątkowych przeniesionych na nowo utworzoną spółkę⁶.

Warto w tym miejscu prześledzić tok rozumowania trybunału, ponieważ będzie on istotny w kontekście znaczenia rzeczonoego orzeczenia na gruncie polskiego porządku prawnego. Przytaczając więc *in extenso* wywód Trybunału Sprawiedliwości, wskazał on, że art. 12 ust. 2 szóstej dyrektywy stanowi, że do celów ust. 1 tego samego artykułu państwa członkowskie powinny wprowadzić przepisy przewidujące co najmniej, że wierzyciele ci są uprawnieni do uzyskania odpowiednich zabezpieczeń, w przypadku gdy sytuacja finansowa spółki dzielonej i spółki, na którą zobowiązanie będzie przeniesione zgodnie z planem podziału, czyni tę ochronę niezbędną, i o ile wierzyciele nie uzyskali wcześniej takich zabezpieczeń. Ponadto z art. 12 ust. 3 i 6 szóstej dyrektywy w związku z jej art. 22 ust. 1 wynika, że państwa członkowskie mogą przewidzieć odpowiedzialność solidarną nowo utworzonych spółek za zobowiązania spółki dzielonej. Z pewnością skargi pauliańskie nie zaliczają się do instrumentów ochrony wierzycieli spółki dzielonej, przewidzianych w art. 12 szóstej dyrektywy. Niemniej jednak, jak zauważył rzecznik generalny w pkt 59 i 60 opinii, użycie wyrażenia „co najmniej” w art. 12 ust. 2 szóstej dyrektywy wskazuje, że artykuł ten przewiduje minimalny system ochrony interesów wierzycieli spółki dzielonej w odniesieniu do wierzytelności powstałych przed ogłoszeniem projektu podziału, które nie są jeszcze wymagalne w dniu owego ogłoszenia. Tym samym wspomniany ustęp nie uniemożliwia państwom członkowskim ustanowienia w odniesieniu do opisanych wierzytelności dodatkowych instrumentów ochrony tych wierzycieli. Ponadto z art. 12 szóstej dyrektywy nie wynika, by brak skorzystania z jednego z instrumentów ochrony wierzycieli

⁶ *Ibidem*.

spółki dzielonej, przewidzianych przez uregulowanie krajowe na podstawie przywołanego artykułu dyrektywy, uniemożliwił im skorzystanie z instrumentów ochrony innych niż wymienione w tym artykule. W tych okolicznościach – w świetle zidentyfikowanego w motywie ósmym tej dyrektywy celu związanego z ochroną wierzycieli, w tym również posiadaczy obligacji oraz osób, którym przysługują inne wierzytelności wobec spółek uczestniczących w podziale w taki sposób, aby podział nie naruszał ich interesów – należy stwierdzić, że art. 12 szóstej dyrektywy nie wyklucza możliwości wytoczenia przez wierzycieli spółki dzielonej skargi pauliańskiej, takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, gdy sytuacja finansowa spółki dzielonej oraz spółki, na którą zobowiązanie zostanie przeniesione zgodnie z projektem podziału, czyni tę ochronę niezbędną. Skutki takiej skargi nie powinny jednak być sprzeczne z celem tego przepisu⁷. Z powyższego wynika więc, że w ocenie trybunału szósta dyrektywa wprowadza wyłącznie minimalną ochronę wierzycieli spółki dzielonej. Ponadto fakt, że skarga pauliańska nie została przewidziana w tejże regulacji, nie dyskwalifikuje jej oceny jako środka prawnego, który będzie w tym konkretnym przypadku możliwy do zastosowania.

Ochrona wierzycieli spółki dzielonej po podziale w polskim ustawodawstwie

Warto zwrócić uwagę, że orzeczenie to wydano odnośnie do sytuacji, która w naszym ustawodawstwie została usankcjonowana poprzez nowelizację art. 546 § 1 Kodeksu spółek handlowych. Otóż chodzi w nim o odpowiedzialność spółki dzielonej za zobowiązania przypisane w planie podziału spółce przejmującej lub spółce nowo zawiązanej. Jak wskazywałem w innym swoim artykule⁸, obecnie obowiązująca solidarna odpowiedzialność spółki dzielonej za zobowiązania przypisane w planie podziału spółce przejmującej lub nowo zawiązanej będzie miała

⁷ *Ibidem*.

⁸ P. Kantorowski, *op. cit.*

zastosowanie wyłącznie do podziałów przez wydzielenie mających miejsce po 1 marca 2019 r. Wierzyciele spółek, których podział przez wydzielenie został przeprowadzony wcześniej, jak również wierzyciele spółek dzielonych, których byt nie ustał, pozostają poza ochroną tego przepisu. To dla tych dwóch kategorii wierzycieli będzie szczególnie istotne, czy także na gruncie prawa polskiego można przyjąć, iż skarga pauliańska została ustanowiona jako jedno z rozwiązań, które pozwalają na wzmocnienie ochrony prawnej wierzycieli spółki dzielonej. Warto bowiem podkreślić, że teza płynąca z wyroku Trybunału Sprawiedliwości może zostać wyrażona w ten sposób, że szósta dyrektywa wskazuje wyłącznie na minimalny zakres ochrony wierzycieli spółki dzielonej, a ustawodawca krajowy może ten zakres rozszerzyć, co jednak – mówiąc w pewnym uproszczeniu – zależy już od jego decyzji. Warto też zwrócić uwagę, że orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości zapadło na kanwie ustawodawstwa włoskiego. Aby ocenić więc, czy na gruncie ustawodawstwa polskiego możliwe jest zastosowanie do podziału przez wydzielenie skargi pauliańskiej, konieczne jest zweryfikowanie, czy skarga pauliańska może być stosowana także do takich zdarzeń prawnych w świetle regulacji Kodeksu cywilnego.

Jak wynika z art. 527 § 1 Kodeksu cywilnego, gdy wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, każdy z wierzycieli może żądać uznania tej czynności za bezskuteczną w stosunku do niego, jeżeli dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć. Tym samym, jeśli przyjąć, że przepis ten należy wyklądać literalnie na tle prawa polskiego, skarga pauliańska jest możliwa do zastosowania, gdy mamy do czynienia z czynnością prawną. Zwraca się jednak uwagę na fakt, że instytucja ta ma odmienny zakres na tle różnych ustawodawstw. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, niemieckie prawo – *Insolvenzordnung* (*InsO*) – przewiduje nieco inną konstrukcję niż polskie. Na podstawie tej ustawy zaskarżalne są: czynności prawne, działania podobne do czynności prawnych, czynności procesowe, czynności faktyczne⁹. Co za tym idzie w różnych ustawodawstwach zakres zastosowania

⁹ M. Gutowski, *Bezskuteczność czynności prawnej*, Warszawa 2013, s. 144.

skargi pauliańskiej będzie odmienny. Aby jednak zagadnienie to ocenić, w pierwszej kolejności trzeba ustalić, jak na gruncie prawa polskiego przedstawia się ocena tego, czym jest podział przez wydzielenie, a w zasadzie nawet czym jest uchwała podziałowa, gdyż jest ona jedynym działaniem spółki (zgromadzenia wspólników albo walnego zgromadzenia), które mogłoby podlegać zaskarżeniu w zakresie zdarzeń prawnych.

Charakter prawny uchwały podziałowej

Analizując tę kwestię, trzeba przede wszystkim zauważyć, że charakter prawny uchwał spółek kapitałowych wywołuje liczne spory w doktrynie, gdzie widoczne są znaczne rozbieżności w ich postrzeganiu. Wedle jednego z poglądów uchwałom należy odmówić przymiotu czynności prawnej, a można je zakwalifikować jako zdarzenia prawne innego typu, jako czynności konwencjonalne *sui generis*. Powyższe stanowisko jest w znacznej mierze wyrażane w kontekście uchwał tych organów osób prawnych, które nie są uprawnione do reprezentacji, czyli choćby zgromadzenia wspólników czy walnego zgromadzenia¹⁰. Wedle innego z poglądów uchwały są czynnościami prawnymi, o ile zmierzają do wywołania skutku prawnego, przede wszystkim w postaci zmiany, powstania lub ustania stosunku prawnego¹¹. Analizując jednak poszczególne poglądy wyrażone na kanwie przedmiotowego zagadnienia, nie można nie zauważyć, iż charakter prawny uchwał, a tym samym możliwość zakwalifikowania ich jako czynność prawna, zależy w zasadzie od organu, który uchwały te podejmuje, oraz od przedmiotu, w jakim zostały one podjęte¹².

W literaturze przedmiotu wskazuje się jednak, iż czynnościami prawnymi z pewnością nie są uchwały w przedmiocie podziału lub połączenia spółek. Podkreśla się, że wśród uchwał wspólników spółek kapitałowych

10 A. Zbiegień-Turzańska, *Sankcje wadliwości uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych i spółdzielni*, Warszawa 2012, s. 4 i przywołane tam piśmiennictwo.

11 A. Zbiegień-Turzańska, *op. cit.*, s. 6 i przywołane tam piśmiennictwo.

12 A. Hajos-Iwańska, *Nieważność czynności prawnych w prawie spółek kapitałowych*, Warszawa 2014, s. 46.

szczególny charakter należy przypisać uchwałom dotyczącym połączenia i podziału spółki. Uchwały te, nie będąc czynnościami prawnymi, stanowią bowiem oświadczenia woli spółki¹³. Wskazuje się również, że część uchwał niebędących czynnościami prawnymi stanowić będzie jedynie oświadczenie wiedzy, ewentualnie będzie mieć charakter postulatowy, np. pewne wytyczne. Niemniej wśród uchwał niebędących czynnościami prawnymi należy również wskazać takie uchwały, które stanowić będą oświadczenie woli spółki kapitałowej, będące elementem czynności prawnej (dwustronnej lub wielostronnej) dokonywanej przez spółkę. Za taką kwalifikacją tych ostatnich uchwał przemawia przede wszystkim okoliczność, że same przez się nie wywołują one skutku prawnego, niemniej wyrażają wolę spółki. Trzeba tu przede wszystkim wspomnieć o uchwale połączeniowej czy w przedmiocie podziału spółki, która dopiero razem z innymi podobnymi uchwałami wywrze skutek w postaci połączenia spółek lub ich podziału¹⁴. Inny z komentatorów wskazuje natomiast, że [...] uchwała w sprawie łączenia lub podziału może wywierać skutek dla innej spółki niż spółka, której zgromadzenie podjęło uchwałę¹⁵. W tych przypadkach wymagane jest jednak także oświadczenie zarządu oraz wpis do rejestru. Uchwała jest więc tylko składnikiem czynności prawnej, której dokonuje spółka. Z powyższego wynika więc, iż uchwała w przedmiocie podziału przez wydzielenie nie stanowi czynności prawnej. Warto też zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 541 Kodeksu spółek handlowych podział spółki przez zawiązanie nowej spółki wymaga uchwały zgromadzenia wspólników albo walnego zgromadzenia spółki dzielonej oraz uchwały wspólników każdej spółki nowo zawiązanej w organizacji. Co więcej, zgodnie z art. 542 § 1 Kodeksu spółek handlowych zarząd każdej ze spółek uczestniczących w podziale powinien zgłosić do sądu rejestrowego uchwałę o podziale spółki w celu wpisania do rejestru wzmianki o takiej uchwale ze wskazaniem, czy spółka uczestnicząca w podziale jest spółką dzieloną, spółką

13 P. Antoszek, *Cywilnoprawny charakter uchwał wspólników spółek kapitałowych*, Warszawa 2009, s. 327.

14 T. Szczurowski, *Wadliwość czynności prawnych spółek kapitałowych na tle sankcji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2012, LEX/el.

15 J. Frąckowiak, *Uchwały zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych sprzeczne z ustawą*, PPH 2007, nr 11, s. 5–15, LEX/el.

przejmującą, czy spółką nowo zawiązaną. Finalnie spółki uczestniczące w podziale winny złożyć stosowne wnioski do Krajowego Rejestru Sądowego, a sam podział następuje dopiero z chwilą albo jego rejestracji w ramach wpisu spółki przejmującej, albo z chwilą wpisu spółki nowo zawiązanej.

W tym kontekście warto wskazać, że art. 532 § 1 Kodeksu spółek handlowych stanowi, że do podziału spółki stosuje się przepis art. 441 § 3 Kodeksu spółek handlowych oraz odpowiednio przepisy dotyczące powstania właściwego typu spółki przejmującej albo nowo zawiązanej, z wyłączeniem przepisów o wkładach niepieniężnych, jeżeli przepisy niniejszego działu nie stanowią inaczej. Jak wskazuje się natomiast w doktrynie, przepis ten nie wspomina zatem o „wkładach niepieniężnych”, które to sformułowanie spotkało się ze słuszną krytyką, ale mowa w tym przepisie o „składnikach majątku”. W przypadku podziału nie dochodzi do wniesienia wkładów do spółki, jak ma to miejsce w przypadku zwykłego trybu tworzenia spółki czy przy podwyższeniu kapitału zakładowego. Majątek spółki dzielonej przechodzi na spółkę przejmującą lub nowo utworzoną w drodze częściowej sukcesji uniwersalnej, ale nie należy go traktować jako wkładu wnoszonego do spółki¹⁶. Jak wskazuje W. Popiołek – jeszcze na gruncie poprzednio obowiązującego stanu prawnego – w przypadku podziału spółek dochodzi do swoistej „wymiany praw udziałowych spółki dzielonej na prawa udziałowe spółki przejmującej (nowo zawiązanej)”. Udziały lub akcje otrzymywane przez wspólników lub akcjonariuszy nie mają charakteru aportowego, zatem opinia biegłego rewidenta dotyczy niepieniężnych składników majątkowych przeniesionych na spółkę przejmującą lub nowo utworzoną w trakcie podziału, w drodze częściowej sukcesji uniwersalnej. Gdyby przyjąć z kolei, że to spółka wnosi wkład na skutek podziału, co mogłoby nastąpić tylko w przypadku wydzielenia, to nie mielibyśmy do czynienia z podziałem, ale z utworzeniem spółki zależnej (spółki córki)¹⁷.

16 *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Strzępka, wyd. 6, Warszawa 2013, Legalis/el.

17 Zob. W. Popiołek, *Podział spółki kapitalowej przez wydzielenie – zagadnienia wybrane*, s. 10–11. Por. także A. Szumański [w:] *Komentarz KSH*, S. Sołtysiński, Szajkowski, A. Szumański, t. IV, s. 828–829; A. Kidyba, *Kodeks*, t. II, [b.m.] 2001, s. 973; M. Litwińska, *Podział spółek*, s. 18; P. Pinior, *Podział spółek kapitalowych w prawie*

Inny z komentatorów podkreśla natomiast, że okoliczność, że aktywa spółki dzielonej rozdzielane pomiędzy uczestniczące w podziale spółki akcyjnej są poddane badaniu biegłych rewidentów, zgodnie z art. 536 § 3 k.s.h., nie oznacza, że majątek spółki dzielonej przenoszony do spółek uczestniczących w podziale (do spółki wydzielonej) jest aportem¹⁸. Gdyby było inaczej, wówczas przepis art. 536 § 3 k.s.h. byłby niepotrzebny, a możliwość poddania aktywów spółki dzielonej badaniu biegłych rewidentów w trybie art. 312 k.s.h. dałoby się wyprowadzić z art. 532 § 1 k.s.h.¹⁹ Należy więc wskazać, że o braku zaistnienia czynności prawnej przy procedurze podziału przez wydzielenie przesądza właśnie nieaportowe przeniesienie majątku spółki dzielonej na spółkę nowo zawiązaną. Nie ulega bowiem wątpliwości, że wniesienie aportu polega w rzeczywistości na niczym innym, jak na dokonaniu czynności prawnej rozporządzającej, której skutkiem jest przeniesienie składników majątkowych z jednego podmiotu na inny podmiot. Co za tym idzie okoliczność ta statuuje przyjęcie, iż uchwała podziałowa nie jest czynnością prawną.

Zakres zastosowania skargi pauliańskiej

Powyższe prowadzi do wniosku, że jeśli przepisy dotyczące skargi pauliańskiej interpretować wyłącznie literalnie, to nie budzi wątpliwości, iż nie będzie miała ona zastosowania do podziału przez wydzielenie, skoro zaskarżalność na gruncie prawa polskiego ogranicza się w tym zakresie wyłącznie do czynności prawnych. Warto bowiem zwrócić uwagę, iż wyrok Trybunału Sprawiedliwości nie stanowi bynajmniej, że skarga pauliańska jest środkiem prawnym ochrony wierzycieli spółki dzielonej,

polskim i niemieckim, s. 107–109; A. Rachwał [w:] *Komentarz KSH*, J. Bieniał i in., [b.m.] 2011, s. 1590; M. Rodzyńkiewicz, *Komentarz KSH*, [b.m.] 2012, s. 1187.

- 18 S. Soltysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 4, wyd. 3, Warszawa 2012, Legalis/el.
- 19 Por. uw. do art. 497, Nb 14–19; podobnie P. Pinior [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, J. A. Strzępka i in., t. II, wyd. 3, s. 612–613, Nb 3; M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. 1, s. 574–575, uw. 2; W. Popiołek, *Podział spółki kapitałowej przez wydzielenie – zagadnienia wybrane*, s. 9–11.

a jedynie że może nim być w świetle uregulowań krajowych i przepisy szóstej dyrektywy bynajmniej się temu nie sprzeciwiają.

Aby więc analiza zaskarżalności podziału przez wydzielenie skargą pauliańską na gruncie ustawodawstwa polskiego była pełna i rzetelna, oczywiste jest, że należy literalne brzmienie przepisów o skardze pauliańskiej skonfrontować z poglądami doktryny i orzecznictwa co do tego, jak przepis ten winien być wykładany. Punktem wyjścia winien być tu pogląd doktryny, zgodnie z którym przedmiotem zaskarżenia skargą pauliańską jest czynność prawna dłużnika, wskutek której osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową²⁰. Rozstrzygającym elementem tej czynności jest oświadczenie woli dłużnika, przez które – stosownie do art. 60 k.c. – należy rozumieć każde zachowanie ujawniające w sposób dostateczny wolę dłużnika, którego treścią jest zamiar dokonania przesunięcia majątkowego z pokrzywdzeniem wierzyciela. Dopuszczalne jest zaskarżenie czynności prawnej, wskutek której doszło do przesunięcia majątkowego w drodze dorozumianego oświadczenia woli. Zaskarżenie w trybie skargi pauliańskiej zaniechania dłużnika możliwe jest jedynie wówczas, gdy to zaniechanie można zakwalifikować jako czynność prawną, zawierającą element oświadczenia woli dłużnika (wyrażonego wprost lub w sposób dorozumiany). W orzecznictwie wskazuje się również na wiele czynności procesowych, które podlegają zaskarżeniu, a to [...] zgodny wniosek dłużnika i pozostałych uczestników postępowania o podział majątku wspólnego, dział spadku i zniesienie współwłasności, jeżeli w wyniku uwzględnienia tego wniosku przedmioty majątkowe objęte podziałem zostały nabyte przez uczestników postępowania niebędących dłużnikami²¹. Nie jest także wyłączona możliwość zaskarżenia na podstawie art. 527 k.c. czynności dłużnika polegającej na uznaniu powództwa w sprawie o zapłatę²² czy też że ugoda sądowa²³,

20 J. Naczyńska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353–534), red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018, art. 527, LEX/el.

21 P. Nazaruk [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ciszewski, Warszawa 2019, art. 527, LEX/el, patrz także: uchwała SN z 17 czerwca 2010 r., III CZP 41/10, OSNC 2011/1, poz. 5.

22 Wyrok Sądu Najwyższego z 14 listopada 2008 r., V CSK 163/08, Legalis 491848.

23 Wyrok Sądu Najwyższego z 15 października 1999 r., III CKN 388/98, Legalis 45337.

której zawarcie doprowadziło do umorzenia postępowania na podstawie art. 355 § 1 k.p.c., może być zaskarżona przez wierzyciela w drodze skargi pauliańskiej.

Idąc dalej, w literaturze przedmiotu podkreśla się, iż przedmiotem skargi pauliańskiej mogą być te czynności procesowe dłużnika, które wywierają skutki w sferze prawa materialnego zgodnie z wolą stron postępowania, a które deklaratywne orzeczenie sądowe respektuje²⁴. Podkreśla się także, że nie można zgodzić się z twierdzeniem [...], że skargą pauliańską nie można objąć tych czynności procesowych dłużnika, podjętych z zamiarem wywołania skutków w sferze prawa materialnego, które z jego wyraźnej woli krzywdzą wierzyciela (np. zgodny wniosek uczestników co do podziału majątku wspólnego małżonków), bo zapadłe orzeczenie sądowe je respektujące ma charakter konstytutywny²⁵. Patrząc na rzeczoną kwestię szerzej, podkreśla się także, że skargę pauliańską można [...] kierować [...] przeciwko wszystkim czynnościom dłużnika, których elementem jest oświadczenie woli²⁶. Zgodnie przecież z art. 60 k.c. wola dłużnika może zostać wyrażona w sposób dowolny, byleby zachowanie ujawniało ją w sposób dostateczny. Finalnie odnośnie do czynności procesowych wskazuje się także, iż przedmiotem skargi pauliańskiej nie jest [...] orzeczenie sądu, lecz czynność prawna dłużnika (strony postępowania), która to orzeczenie umożliwiła²⁷. W takiej sytuacji skarga pauliańska nie będzie prowadziła do wzruszenia zapadłego w sprawie orzeczenia; czynność ta będzie bezskuteczna wyłącznie wobec skarżącego ją wierzyciela. Zatem zaskarżalne są zarówno te czynności procesowe, które prowadzą do wydania orzeczenia deklaratoryjnego, jak i te, które prowadzą do wydania orzeczenia konstytutywnego, jednak w żadnym wypadku orzeczenia zapadłe w tego rodzaju sprawach.

24 M. Kozłowski, *Wniosek o podział majątku wspólnego, dział spadku i zniesienie współwłasności. Glosa do uchwały SN z dnia 17 czerwca 2010 r., III CZP 41/10, GSP 2011, nr 3, s. 101–110.*

25 *Ibidem.*

26 M. Kozłowski, *Glosa do uchwały SN z dnia 17 czerwca 2010 r., III CZP 41/10, LEX/el. 2011.*

27 *Ibidem.*

Możliwość zastosowania skargi pauliańskiej do procedur podziałowych

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że w przypadku podziału przez wydzielenie sytuacja jest jeszcze bardziej szczególna. Otóż, aby do niego doszło, konieczne jest zarówno podjęcie szeregu uchwał, jak i złożenie wniosku o wpis podziału, a finalnie dokonanie wpisu przez sąd rejestrowy. Co istotne, jedyną czynnością procesową są tu wnioski związane z rejestracją podziału, gdyż wszelkie uprzednie działania stanowią co do zasady uchwały organów spółki. Co więcej, do podziału nie może dojść z pominięciem któregokolwiek z elementów tego procesu i tylko wszystkie łącznie prowadzą do powstania zmiany w sferze prawa materialnego. Warte podkreślenia jest także to, że zakres zmian w zakresie majątkowym co do zasady nie jest wywołany przez same wnioski o wpis podziału, które zakreslają jego przedmiot, gdyż o tym, które składniki majątkowe przypadają któremu z uczestników podziału, decydują uchwały podziałowe.

Niemniej jednak, uwzględniając orzecznictwo zapadłe na gruncie skargi pauliańskiej, stanowiska sądów co do możliwości zaskarżania czynności procesowych i fakt, że ogół działań dokonywanych w celu przeprowadzenia podziału może być uznany za czynność prawną, można ostrożnie przychylić się do tezy, iż także na gruncie ustawodawstwa polskiego podział spółki kapitałowej może zostać zaskarżony skargą pauliańską. Skoro tak, to konieczne staje się ustalenie, jak winno się prawidłowo sformułować żądanie pozwu, gdyż w świetle wszystkich zawartych powyżej kwestii wydaje się być to dalekie od oczywistości. W praktyce będzie to bowiem niemal podstawowe zagadnienie, gdyż w przypadku objęcia powództwem elementu, który nie może stanowić przedmiotu skargi pauliańskiej, albo też objęcia niewłaściwych elementów tej procedury, powództwo winno być oddalone.

Sformułowanie żądania pozwu w przypadku skargi pauliańskiej dotyczącej podziału spółki

Przechodząc do kwestii formalnej, za którą można uznać prawidłowe skonstruowanie powództwa w sprawie ze skargi pauliańskiej, już na wstępie

trzeba wskazać, że uwzględniając uregulowania dotyczące podziału przez wydzielenie, w grę wchodzić mogą – samoistnie lub łącznie – następujące zdarzenia prawne: uchwały podziałowe, wniosek o wpis podziału do Krajowego Rejestru Sądowego lub wpis spółki lub podziału do Krajowego Rejestru Sądowego.

Rozpoczynając więc rozważania w tym zakresie, na wstępie trzeba odrzucić ostatnią z podanych powyżej możliwości. Wpis podziału spółki do Krajowego Rejestru Sądowego stanowi bowiem orzeczenie sądu, a tym samym nie podlega zaskarżeniu skargą pauliańską, co było już wskazane powyżej. Do rozważenia pozostaje więc już tylko kwestia uchwał podziałowych oraz wniosku do Krajowego Rejestru Sądowego. Co prawda przytoczone powyżej orzecznictwo dotyczące zaskarżalności innych niż czynności prawne działań, a w szczególności działań o charakterze procesowym, mogłoby sugerować, że zaskarżalny będzie wniosek o wpis podziału do Krajowego Rejestru Sądowego, jednak aby kwestię tę szczegółowo rozważyć, niezbędna jest analiza poglądów w zakresie zaskarżalności skargą pauliańską uchwał spółek handlowych. Trzeba bowiem zwrócić uwagę, że sam wniosek o wpis podziału nie konstytuuje jeszcze wszystkich kwestii, które w ramach rzeczowego zdarzenia prawnego przebiegają. Innymi słowy, dopiero uchwały podziałowe pozwalają doprecyzować konkretny przebieg procedury podziału w szczególności w kontekście tego, które aktywa i pasywa są przenoszone na spółkę nowo zawiązaną lub przejmującą. Przechodząc do analizy tej kwestii, trzeba powiedzieć, że nie spotkała się ona jak do tej pory z licznymi wypowiedziami czy to orzecznictwa, czy też doktryny. W nielicznych wypowiedziach dotyczących tego przedmiotu wskazuje się m.in., iż status osoby trzeciej w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. mogła mieć także spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, powstająca w wyniku podjęcia aktu założycielskiego tej spółki i będąca beneficjentem dokonanego przez dłużnika rozporządzenia w postaci wniesionego do niej aportu (art. 160 k.h. z 1934 r.)²⁸. Warto jednak zauważyć, że w orzeczeniu tym sąd, rozważając zasadność roszczeń opartych na skardze pauliańskiej, dochodzi do przekonania, że aportowe pokrycie udziałów w nowo utworzonej spółce

²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 5 grudnia 2007 r., I CSK 221/07, Legalis 95728.

z ograniczoną odpowiedzialnością stanowi czynność prawną. Orzeczenie to wskazuje przede wszystkim, iż umowie spółki można nadać skutek zobowiązująco-rozporządzający. Orzeczenie to zatem nie będzie w pełni przydatne w kontekście oceny zaskarżalności uchwał podziałowych spółek kapitałowych skargą pauliańską, szczególnie jeśli zważyć, że w tym przypadku przeniesienie majątku na spółkę nowo zawiązaną lub przejmującą nie ma charakteru aportowego. W innym z orzeczeń wskazane zostało natomiast, że jeżeli wierzyciel wykaże, że spółka, podejmując uchwałę, działała ze świadomością, że podejmuje ją z jego pokrzywdzeniem, może dążyć do uznania takiej uchwały za bezskuteczną wobec siebie, co mogłoby umożliwić mu egzekucję z zajętego udziału niezależnie od tego, kto na mocy takiej uchwały stał się uprawniony do wykonywania prawa z zajętego udziału²⁹. Niestety w rzeczonym orzeczeniu kwestia zaskarżalności uchwał spółek kapitałowych skargą pauliańską nie została poddana jakiegokolwiek szerszej analizie, w tym w szczególności nie rozważono, kiedy i jakie uchwały mogą zostać zaskarżone skargą pauliańską. Co więcej, orzeczenie to dotyczy uchwały w przedmiocie podwyższenia kapitału zakładowego i zmiany umowy spółki, co mogłoby sugerować, że tak jak uprzednio nie chodzi tu o uchwałę samą w sobie, lecz o taką, która wiąże się z zawarciem lub zmianą umowy spółki. W innym orzeczeniu została też wskazana możliwość zaskarżenia skargą pauliańską uchwały spółki osobowej³⁰. Niestety po raz kolejny uchwała, której dotyczy rzeczony wyrok, wiązała się ze zmianą umowy spółki połączoną dodatkowo z wniesieniem do niej wkładu. Na gruncie innego jeszcze orzeczenia, które co prawda dotyczy kwestii uznania za czynność prawną wypłaty dywidendy³¹, znajduje się co najmniej sugestia, iż za zaskarżalną skargą pauliańską można by potencjalnie uznać uchwałę o przeznaczeniu zysku na wypłatę dywidendy, ewentualnie w połączeniu z samym działaniem dotyczącym jej wypłaty. Trzeba więc stwierdzić, że choć orzecznictwo i literatura przedmiotu kwestii tej nie przesądzają, to zaskarżalność uchwał spółek kapitałowych skargą pauliańską

29 Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 26 czerwca 2015 r., I CSK 311/14, Legalis 1331158.

30 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 23 grudnia 2014 r., I ACa 1382/14, Legalis 1195660.

31 Wyrok Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2006 r., V CSK 76/06, Legalis 75227.

trzeba co najmniej co do zasady dopuścić. Warto w tym miejscu jeszcze raz zwrócić uwagę, że uwzględniając uregulowania dotyczące podziału przez wydzielenie, dopiero uchwała w przedmiocie podziału połączona z wnioskiem o wpis podziału oraz finalnie orzeczenie sądu rejestrowego prowadzą łącznie do powstania skutków w sferze prawa materialnego. Brak któregokolwiek z tych elementów skutki te wyłącza. W literaturze przedmiotu dotyczącej zaskarżalności czynności procesowych wskazuje się natomiast, że przedmiotem skargi pauliańskiej mogą być te czynności procesowe dłużnika, które wywierają skutki w sferze prawa materialnego zgodnie z wolą stron postępowania [...] ³². Skoro wiadome jest już, że to czynności procesowe stron, a nie orzeczenia sądów, mogą podlegać zaskarżeniu z wykorzystaniem skargi pauliańskiej oraz że same tylko uchwały podejmowane w toku procedury podziałowej nie wywierają skutków prawnych i nie są czynnościami prawnymi, choć – zgodnie z przytoczonymi powyżej poglądami należy uznać je za ich element, które w sposób precyzyjny wskazują na przesunięcia majątkowe następujące na skutek podziału – to najwłaściwsze byłoby przyjęcie, iż prawidłowo sformułowane roszczenie ze skargi pauliańskiej winno dotyczyć uchwał podziałowych oraz wniosku o wpis podziału do Krajowego Rejestru Sądowego. Warto jednak wskazać, że co prawda wnioski o wpis podziału do Krajowego Rejestru Sądowego prowadzą do wywołania skutku prawnego podziału, to jednak zakres tego skutku prawnego wynika wprost z treści uchwały podziałowej, a w szczególności z planu podziału.

Powyższe prowadziłyby więc do konkluzji, iż w przypadku podziału przez wydzielenie konieczne byłoby zaskarżenie zarówno uchwał podziałowych, i to podejmowanych zarówno przez spółkę dzieloną, jak i przez spółkę nowo zawiązaną lub przejmującą, jak i wniosku o wpis tego podziału do Krajowego Rejestru Sądowego. Powyższe twierdzenie byłoby tym bardziej zasadne, jeśli zważyć, że intencją wierzyciela bynajmniej nie musi być zaskarżenie całego podziału, a jedynie określonej jego części. Rozpoznając rzeczzone zagadnienie, nie sposób nie zauważyć, że nie w każdej sytuacji całość podziału przez wydzielenie będzie choćby potencjalnie prowadzić do pokrzywdzenia wierzycieli. Fakt ten może mieć miejsce choćby w przypadku przeniesienia w toku tej

32 M. Kozłowski, *Wniosek o podział majątku...*, s. 101–110.

procedury składników majątkowych obciążonych hipoteką, a więc intencją wierzyciela może stać się zaskarżenie go tylko w określonej części. Możliwość zaskarżenia jedynie części podziału przez wydzielenie znajduje potwierdzenie w poglądach orzecznictwa dotyczących możliwości zaskarżenia wyłącznie części uchwały. Otóż należy zgodzić się z poglądem, że dopuszczalne jest zakwestionowanie i w konsekwencji uchylenie części uchwały walnego zgromadzenia akcjonariuszy, ale pod pewnymi warunkami, w szczególności gdy kwestionowany fragment ma charakter autonomiczny i nie jest powiązany treściowo z pozostałymi postanowieniami uchwały³³. Problem ten został unormowany w art. 58 § 3 k.c., który ma tu odpowiednie zastosowanie (art. 2 k.s.h.). W innym orzeczeniu podkreślone zostało natomiast, iż uchwała podlega uchyleniu w części, w której postanowienia zmieniające statut nie są zgodne z prawem, chyba że z okoliczności wynika, iż bez tych postanowień zmiana statutu nie zostałaby dokonana³⁴. Konkludując te rozważania, można wskazać, że ewentualne ograniczenie sformułowania żądania pozwu ze skargi pauliańskiej do zaskarżenia samych tylko wniosków o wpis podziału mogłoby mieć miejsce, gdy skarga ta dotyczyłaby całego zakresu uchwały podziałowej.

Wnioski

Konkludując, należy przyjąć, że w pewnych sytuacjach procedura podziału może zostać zaskarżona skargą pauliańską i nie sprzeciwia się temu fakt nieprzewidzenia takiego środka prawnego w szóstej dyrektywie dotyczącej podziału spółek. Prócz kwestii związanych ze specyfiką procedur podziałowych dla zasadności tego środka prawnego będzie miało znaczenie rzecz jasna zaistnienie pokrzywdzenia wierzycieli. Uwzględniając zakres solidarnej odpowiedzialności między uczestnikami podziału, należy przyjąć, że przyznanie wierzycielom spółki dzielonej takiej ochrony będzie w szczególności uzasadnione w przypadku

33 Wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2004 r., V CK 452/03, Legalis 68352.

34 Wyrok Sądu Najwyższego z 15 kwietnia 1999 r., I CKN 1088/97, Legalis 44454.

braku odpowiedzialności spółki dzielonej w stosunku do wierzycieli, których wierzytelności nie zostały przeniesione na spółkę przejmującą lub nowo zawiązaną, oraz wierzycieli spółki dzielonej, których wierzytelności zostały przeniesione na spółki przejmujące lub nowo zawiązane w przypadku podziałów dokonanych przed 1 marca 2019 r. Co istotne, skarga pauliańska nie musi bynajmniej zostać skierowana do całego majątku przeniesionego ze spółki dzielonej na pozostałych uczestników podziału. Możliwe jest także jego zaskarżenie w części. W każdym jednak przypadku należy przyjąć, że zaskarżone winny zostać wnioski o wpis podziału oraz uchwały podziałowe podjęte zarówno przez spółkę dzieloną, jak i przez spółki nowo zawiązane lub przejmujące.

Bibliografia

- Antoszek P., *Cywilnoprawny charakter uchwał wspólników spółek kapitałowych*, Warszawa 2009.
- Frąckowiak J., *Uchwały zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych sprzeczne z ustawą*, PPH 2007, nr 11.
- Gutowski M., *Bezskuteczność czynności prawnej*, Warszawa 2013.
- Hajos-Iwańska A., *Nieważność czynności prawnych w prawie spółek kapitałowych*, Warszawa 2014.
- Kantorowski P., *Podział przez wydzielenie a odpowiedzialność między spółkami biorącymi w nim udział – wybrane zagadnienia*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” nr 3 (24)/2020.
- Kidyba A. [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 301–633 Kodeksu spółek handlowych*, Gdańsk 2020.
- Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, t. 4, wyd. 3, Warszawa 2012.
- Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Strzępka, wyd. 6, Warszawa 2013.
- Kozłowski M., *Wniosek o podział majątku wspólnego, dział spadku i zniesienie współwłasności. Glosa do uchwały SN z dnia 17 czerwca 2010 r., III CZP 41/10*, GSP 2011, nr 3.
- Kozłowski M., *Glosa do uchwały SN z dnia 17 czerwca 2010 r., III CZP 41/10*, LEX/el. 2011.
- Naczyńska J. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Nazaruk P. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ciszewski, Warszawa 2019, art. 527.
- Szczurowski T., *Wadliwość czynności prawnych spółek kapitałowych na tle sankcji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2012.
- Zbiegień-Turzańska A., *Sankcje wadliwości uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych i spółdzielni*, Warszawa 2012.

Orzecznictwo

- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 30 stycznia 2020 r., C-394/18.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 15 kwietnia 1999 r., I CKN 1088/97.

Wyrok Sądu Najwyższego z 15 października 1999 r., III CKN 388/98.

Wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2004 r., V CK 452/03.

Wyrok Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2006 r., V CSK 76/06.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 5 grudnia 2007 r., I CSK 221/07.

Wyrok Sądu Najwyższego z 14 listopada 2008 r., V CSK 163/08.

Wyrok Sądu Najwyższego z 24 października 2012 r., III CSK 18/12.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 26 czerwca 2015 r., I CSK 311/14.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 23 grudnia 2014 r., I ACa 1382/14.